

Література

1. Балл Г.О. Орієнтація сучасного гуманізму (в суспільній, освітній, психологічній сферах) / Г.О. Балл. – К. ; Рівне : Видавець Олег Зень, 2007. – 172 с.
2. Бахтин М.М. Проблема речевих жанрів / М.М. Бахтин // Бахтин М.М. Работы 1920-х годов. – К. : Next, 1994. – 330 с.
3. Библер В.С. Мышление как творчество / В.С. Библер. – М. : Политиздат, 1975. – 400 с.
4. Діалог культур та освіта : збірник статей до семінару (28–29 жовтня 1993 р.). – К. – 60 с.
5. Пономарева Г.М. Проблемы коммуникационного взаимодействия культур / Г.М. Пономарева // Культура в современном мире: опыт, проблемы, решения. – М., 1997. – Вып. 5. – 114 с.
6. Троїцька Т.С. Філософська методологія як чинник модернізації професійної підготовки педагога / Т.С. Троїцька. – Сімферополь : Таврія, 2006. – 268 с.
7. Педагогика высшей школы: ценностные ориентиры обновления содержания образования : труды Всероссийской научно-практической конференции : в 3 ч. – М. : Уникум-центр, 2001. – Ч. 1. – 104 с.

МІРОНОВА М.Ю.

ПІСЛЯДИПЛОМНА ОСВІТА МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ ЯК НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА

Зростання напруженості в суспільстві, підвищення вимог до стресостійкості особистості, загострення соціальних конфліктів призводять до появи широкого кола проблем, пов'язаних з психічним здоров'ям людини. Розв'язання означених проблем потребує допомоги кваліфікованих психологів. У нашій країні фахівці з психології можуть набути відповідної кваліфікації лише за двох умов: по-перше, у процесі навчання у ВНЗ; по-друге, здобуваючи навички психолога в системі післядипломної освіти. З огляду на основні положення Болонського процесу післядипломна освіта відображенням принципу навчання протягом усього життя. Більше того, фахова підготовка майбутніх психологів саме в умовах післядипломної освіти потребує детального вивчення, оскільки за вкрай короткий термін (рік-два) відбувається підготовка не просто фахівця з психології, а такого спеціаліста, що впливатиме на психіку людини. Тому умови та специфіка означеної підготовки викликають великий науково-практичний інтерес вітчизняних і зарубіжних науковців.

Новий етап розвитку освіти вимагає створення системи безперервної освіти, що здатна забезпечити нові сприятливі умови для масової соціальної й професійної мобільності суспільства. Саме післядипломна освіта допоможе індивіду систематично поповнювати й оновлювати свої знання та вміння з урахуванням новітніх досягнень і перспектив розвитку науки, забезпечить розширення інтелектуальних можливостей, підвищить духовний та матеріальний рівень здобувачів.

Отже, *мета статті* – розглянути теоретико-методичні засади післядипломної фахової підготовки майбутніх психологів. Постійною ланкою в національній системі безперервної освіти є післядипломна освіта, яка забезпечує фахове вдосконалення й оновлення професійних умінь і навичок. Відповідно до цього постійно вдосконалюються форми й методи післядипломної освіти

психологів. Проблеми, що постають при цьому, вчені практики активно обговорюють, ведуть пошуки оптимальних шляхів їх розв'язання. Зокрема, у наукових працях висвітлено різні аспекти розробки теоретичної моделі, що містила б певні стандарти й вимоги до особистості психолога та його діяльності (Г.С. Абрамова, О.Ф. Бондаренко, І.В. Дубровіна, Л.О. Кияшко, В.Г. Панок, Є.С. Романова, Л.В. Скрипко), виділено основні властивості особистості або спеціальні здібності, які впливають на ефективність діяльності психолога (М.О. Амінов, Н.В. Бачманова, М.Т. Лобова, Р.В. Овчарова, М.І. Пов'якель, М.В. Семиліт, Ю.В. Укке та ін.).

Частину досліджень спрямовано на вивчення розвитку професійної самосвідомості майбутніх психологів. Зокрема, це дослідження О.І. Бондарчук, В.І. Карікаш, Ф.О. Михайлов, Н.І. Пов'якель, Т.В. Скрипченко. Професійне самовизначення спеціалістів-психологів подано у працях І.В. Вачкова, Є.С. Сапогової, О.А. Мальцевої та ін. Низку праць присвячено розробці змісту освіти психологів (Л.М. Карамушка, Н.Л. Коломінський, В.Г. Панок, В.В. Рибалка, В.А. Семиченко), створенню спеціальних форм і методів їхнього навчання (В.П. Захаров, Т.С. Яценко, І.А. Слободянюк та ін.). Окремо також розглянуто можливості попереднього відбору професійно придатних кандидатів на роботу психологом: Ю.З. Гільбух, В.Г. Панок.

Слід зазначити, що проблема післядипломної освіти є поліаспектною, її розглядали на різних рівнях дослідження, але фахова підготовка майбутніх психологів у системі післядипломної освіти не виступала предметом спеціальних наукових досліджень. Отже, теоретичними передумовами нашого аналізу виступають такі положення: уявлення про особливості професійної діяльності у межах загальнопсихологічних теорій діяльності та суб'єктної активності (К.О. Абульханова-Славська, М.Й. Боришевський, О.М. Леонт'єв, Ю.І. Машбиць та ін.); вивчення психології людини як активного суб'єкта професійної діяльності (Є.І. Головаха, Є.О. Клімов, Л.М. Мітіна); детермінованість процесу професійного становлення ступенем усвідомленості специфіки майбутньої професії (О.Ю. Артем'єва, Д.О. Леонт'єв, І.В. Ханіна); особливості професійної діяльності та особистості практичного психолога (Г.С. Абрамова, М.О. Амінов, О.Ф. Бондаренко, І.В. Вачков, І.В. Дубровіна); проблеми підготовки та підвищення кваліфікації психологів (Л.М. Карамушка, В.Г. Панок, В.В. Рибалка, Є.С. Романова, Н.В. Чепелева та ін.).

Серед основних засад організації післядипломної освіти психологів виділяють такі:

- гуманізація, демократизація, науковість, компетентність, комплексність, диференціація, інтеграція, наскрізність та неперервність;
- органічна єдність із системою підготовки фахівців, зв'язок із процесом ринкових перетворень різних форм власності й господарювання, реструктуризацією економіки;
- орієнтація на актуальні та перспективні сфери трудової діяльності згідно з попитом на ринку праці;
- відповідність державним вимогам та освітнім стандартам [6].

У післядипломній освіті спеціаліста, практичній діяльності також проходить удосконалення професійного досвіду фахівця за рахунок самовдоско-

налення, організованого навчання, методичної роботи, професійного спілкування з колегами. У післядипломній підготовці психологів це набуває особливої актуальності, бо кожен з так званих студентів уже є носієм професійного способу мислення відповідно до здобутого фаху.

Тому як важлива науково-практична проблема постає формування професійного способу мислення майбутнього психолога у процесі фахової підготовки в системі післядипломної освіти. На нашу думку, проблема післядипломної, спеціалізованої підготовки психологів пов'язана з необхідністю становлення професійно-особистісної позиції, адекватної вимогам професії психолога [1; 3].

Особлива роль при цьому належить особистісній, суб'єктивній сфері індивіда, адже результативність післядипломної освіти не може бути вимірною бездоганним володінням знаннями, які дуже швидко застарівають, або всіма можливими вміннями та навичками, оскільки вирішення конкретних ситуацій вимагає не механічного застосування набутого, а прийняття відповідального рішення, тобто творчості, мобільності, оптимального вибору [2; 3].

Важливою складовою проблеми післядипломної освіти майбутніх психологів є формування в них усвідомлення й розвиток цінностей, особистісних якостей та професійних навичок і компетенцій у процесі післядипломної освіти.

Таким чином, враховуючи все вищесказане і спираючись на результати дослідження О.Л. Подолянчук [3], можна виділити такі принципи організації фахової підготовки психологів на факультетах післядипломної освіти:

1. Принцип особистісної орієнтації системи, яка включає такі обов'язкові компоненти, як аксіологічний, когнітивний, діяльнісно-творчий та особистісний. Аксіологічний компонент вводить психологів до світу вищих духовних цінностей, допомагає в усвідомленні та виборі особистісно значущих ціннісних орієнтацій, що відповідають суті професії; когнітивний компонент забезпечує психологів відповідними науковими знаннями про людину, її становлення, взаємодію з іншими людьми, життєтворчість; діяльнісно-творчий – сприяє формуванню та розвитку різноманітних засобів діяльності; особистісний компонент – забезпечує самопізнання, розвиток особистісної та професійної рефлексії; моральне самовизначення, становлення внутрішньої позиції.

2. Принцип послідовності, наступності, безперервності та творчого характеру системи роботи, який передбачає єдність і взаємозв'язок усіх аспектів і напрямів фахової підготовки психологів, охоплення різними формами методичної роботи, що забезпечує своєчасність і безперервність освіти, стимулює творчий пошук практичних психологів.

3. Принцип діагностико-аналітичного підходу в реалізації системи, який забезпечується вхідним та вихідним діагностуванням майбутніх психологів під час навчання; визначенням змісту навчання, оптимальних форм і методів роботи, основних проблем і типових труднощів; корекцією навчальних планів, програм, розробкою спецкурсів, плануванням відповідних курсів на наступний навчальний рік; моделюванням системи підвищення кваліфікації в цілому; роботою над новими проектами тощо.

4. Принцип індивідуалізації процесу навчання, який забезпечується комплексною самодіагностикою психологів – майбутніх психологів з наступними консу-

льтаціями й методичними рекомендаціями щодо вибору найбільш бажаних для них форм та методів навчання, саморегуляції, психокорекції, саморозвитку.

5. Принцип запровадження активних форм роботи (структуровані та спонтанні групові дискусії, моделювання видів діяльності, розігрування й аналіз конкретних психологічних ситуацій, складання та реалізація індивідуальних програм саморозвитку, генерація ідей за допомогою “мозкової атаки”, криголами, висловлення думок і виявлення почуттів невербальними засобами, рольові та ділові ігри, тренінги).

6. Принцип орієнтації на самопізнання та саморозвиток особистості, який реалізується через засвоєння рефлексивних психологічних методик, що забезпечують не тільки діагностику індивідуального рівня самосвідомості, цінностей, наявних професійних уявлень, а й створюють розвивальні ситуації, в яких можливе становлення відповідної професійної позиції, розвиток адекватних професійно важливих якостей, набуття нових знань, оцінок, переживань і ставлень до себе, інших людей, свого майбутнього.

Принцип організації постійної професійної взаємодії психологів, який передбачає підтримку контактів через роботу творчих груп, обмін досвідом, індивідуальні та колективні звіти, майстерні професійного зростання, психологічні клуби та вітальні.

8. Принцип науково-методичного забезпечення діяльності психологів, який реалізується через огляди новинок психологічної літератури, розробку методичних посібників, рекомендацій, пам’яток, публікації в спеціальних журналах.

9. Принцип реалізації гуманістичної позиції в практичній діяльності психолога.

Тому розвивальна взаємодія системи післядипломної освіти базується на методах моделювання, особистісної та професійної рефлексії, розвитку професійної позиції, адекватної вимогам професії, прогнозуванні ефективної діяльності в майбутньому [1; 2; 4; 5].

Досвід інтеграції європейського партнерства й результати міжнародної діяльності дали змогу науковцям і практикам з’єднати воедино інтереси психологічної освіти й інтереси суспільства. Як би це не видалося несподіваним, важливим аспектом проблеми фахової підготовки психологів у цій галузі є проблема психологічної безпеки освітнього середовища. Шляхи вирішення завдань психологічної безпеки освітнього середовища, на наш погляд, могли б стати новим змістом діяльності психологів, а значить, новим змістом і формами післядипломної освіти психологів. Конкретно це означає, що:

1. Психологічна безпека післядипломної освіти є умовою позитивного міжособистісного розвитку всіх його суб’єктів.

2. Психологічна безпека освіти є необхідністю процесу розвитку, виховання, навчання й охорони психічного здоров’я майбутніх психологів.

3. Психологічна безпека є частиною профілактики професійного й емоційного вигорання майбутніх психологів.

4. Психологічна безпека є одним з показників якості фахової підготовки майбутніх психологів.

5. Психологічна безпека є критеріальною базою експертизи етики, екології та змісту якості освітніх послуг.

Все це дає змогу сьогодні запропонувати тримодульну систему післядипломної освіти психологів, відповідно до європейських інтеграційних процесів, але, не втрачаючи своєї національно-культурної “обличчя”, і відповідно до тих “викликів” суспільства, які відбуваються в освіті й соціумі, а саме:

1 модуль:

– курси підвищення кваліфікації психологів (у тому числі атестаційні) відповідно до специфіки контингенту суб’єктів освіти, а не із специфікою контингенту психологів освіти;

– факультет післядипломної освіти психологів;

– факультет професійної перепідготовки за напрямом перепідготовки психологів відповідно до державної освітньої програми “Психологічна безпека в освіті й соціальній взаємодії”.

2 модуль:

– взаємодіючи з психологічними факультетами ВНЗ, Федерацією психологів освіти, психологічним товариством психологів, ввести курси підвищення кваліфікації експертів якості психологічних послуг населенню;

– в рамках діяльності Інституту створити експертну раду з добровільної сертифікації якості психологічних послуг населенню.

3 модуль:

– внести пропозиції до відповідних державних і суспільних організацій про розгляд добровільної сертифікації якості психологічних послуг населенню, як необхідний елемент атестації психологів на першу і вищу кваліфікаційну категорії.

Саме така модель дасть змогу структурувати післядипломну освіту психологів і побудувати йому професійну діяльність на якісному європейському рівні інтеграційних процесів.

Важливим та відповідальним інструментом щодо проектування змісту післядипломної підготовки психологів є стандарти освіти. На сьогодні з огляду на Болонський процес триває робота над створенням вимог і рекомендацій щодо структури та змісту нових стандартів вищої психологічної освіти, сформованих на основі компетентнісного підходу до визначення змісту підготовки й системи кредитів ECTS. Відкритим залишається питання визначення відповідності Болонських стандартів післядипломній освіті. Нові стандарти повинні мати однакову структуру, незалежно від напрямку освіти, та питання впровадження ECTS залишається відкритим, коли йдеться про післядипломну освіту, зокрема, психологів.

Стосовно змісту післядипломної освіти психологів надзвичайно важливим є те, що перелік нормативних навчальних дисциплін при підготовці фахівців за відповідною програмою повинен бути однаковим і обов’язковим. Ці дисципліни повинні вивчатися в усіх університетах України, що здійснюють підготовку за однаковим фахом, навіть в один і той самий семестр. Це – найважливіший момент для сприяння мобільності студентів у межах держави. За таких умов для студентів, які встигають, такий процес, як складання академічної різниці при переході з одного вищого навчального закладу в інший повинен, залишитися в минулому.

Складним є питання гуманітаризації післядипломної освіти, особливо за напрямами підготовки фахівців з психології. З одного боку, можна вважати абсолютним досягненням вітчизняної освіти збереження гуманітарного блоку дисциплін, що є визначальним фактором не тільки формування фахівця як

професіонала в певному напрямі суспільної діяльності, а і як культурної, інтелектуально й духовно розвиненої особистості. Відмовитись від цього було б абсолютною помилкою. З іншого боку, займаючи мало не четвертину часу підготовки майбутнього психолога, гуманітарний блок є серйозною перешкодою на шляху до реалізації програми підготовки фахівця з психологічною кваліфікацією. Узгодження цих питань є одним з головних завдань інноваційних технологій і змісту навчання, що відповідають за вищу післядипломну освіту.

Не меншу турботу викликає рівень фундаментальної післядипломної підготовки студентів майбутніх психологів. Тільки створивши стандарти нового покоління, можна розпочати до формування інноваційних програм, навчальних планів і діаграм підготовки психологів. Під час їхнього створення необхідно врахувати такі моменти.

По-перше, навчальні дисципліни, не повинні бути малокредитними. Сьогодні в багатьох вищих навчальних закладах ми маємо такий феномен, що продовж семестру вивчають 15–17 навчальних дисциплін. У цьому питанні ми повинні наближатися до європейських підходів, згідно з якими за семестр вивчають лише кілька (4–6) багатокредитних навчальних дисципліни. Проблемою є й те, що вітчизняна післядипломна школа незначну увагу приділяє вивченню іноземних мов і викладає мало навчальних дисциплін іноземною мовою, як це прийнято в провідних університетах Європи. Подальші кроки передбачатимуть створення й запровадження інноваційного пакета навчально-методичної документації в умовах європейської кредитно-трансферної системи (ECTS).

Висновки. Отже, ми розглянули деякі аспекти післядипломної освіти психологів, визначивши її як важливу науково-практичну проблему.

Літератури

1. Білик Н. Змістово-структурні моделі курсів ОДГ та курсів ПДГ у післядипломній освіті вчителів / Н. Білик // Освіта і управління. – 1999. – № 1. – Т. 3. – С. 117–119.
2. Володарская И.А. Система подготовки психологов в США / И.А. Володарская, Н.М. Лизунова // Вестник МГУ. – Сер. 14 : Психология. – 1990. – № 1. – С. 57–67.
3. Подолянюк О.Л. Розвиток професійної позиції шкільного психолога у післядипломній освіті : дис. ... канд. психол. н. : 19.00.07 / О.Л. Подолянюк. – К., 2004. – 237 с.
4. Протасова Н. Андроґогічна ідея і післядипломна освіта: постановка проблеми / Н. Протасова // Шлях освіти. – 1997. – № 2. – С. 14–17.
5. Радчук Г.К. Організація навчання у системі професійної підготовки психологів / Г.К. Радчук // Практична психологія та соціальна робота. – 2006. – № 8. – С. 65–74.
6. Собкова С. Допоможу іншим людям. Становлення психолога-фахівця / С. Собкова // Психолог. – 2006. – № 34. – С. 3–7.

МОЛЧАНЮК О.В.

ЗНАЧЕННЯ ОСОБИСТІСНО ОРІЄНТОВАНОЇ ТЕХНОЛОГІЇ НАВЧАННЯ Й ВИХОВАННЯ В ПРОЦЕСІ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

Зміна освітньої парадигми від традиційної до особистісно орієнтованої, перехід освіти на державні стандарти вимагають від вищої педагогічної школи досконалої підготовки майбутніх учителів. Сучасний учитель початкової школи – це професіонал, який орієнтується в наукових досягненнях, в іннова-